

UNELE CONSIDERAȚII ASUPRA CATEGORIEI ASPECTULUI ȘI ASUPRA PARTICULARITĂȚILOR EXPRIMĂRII ACESTUIA ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Victoria MASCALIUC, Angela COȘCIUG

56

Speech and Context, 1(V)2013

Abstract

The article deals with the analysis of the aspect in French.

Keywords: *aspect, action, category.*

Rezumat

În articol ne propunem o analiză a categoriei aspectului în limba franceză.

Cuvinte-cheie: *aspect, acțiune, categorie.*

Acțiunea este o realitate extraglotică, cercetată de filosofi începând încă cu epoca antică. Astfel pentru Aristotel, ea este chiar una dintre cele zece categorii (de rând cu substanța, cantitatea, calitatea, relația, spațiul, timpul, poziția, posesia și pasivitatea), prin care poate fi descrisă realitatea și care stau, în același timp, la baza existenței individului uman. Ideea în cauză a fost analizată, preluată și dezvoltată și de alți savanți. Astfel, I. Drehe¹ identifică, la cercetătorii post-aristotelieni, câteva modalități de interpretare a categoriei în general (drept caracteristică, constituită în baza unei opoziții, ca ceva indispensabil realității obiective sau subiective) și, respectiv, a categoriei acțiunii în particular. A. Trendelburg² analizează aserțiunea lui Aristotel cu referire la cele zece categorii ale realității și ale individului uman, subliniind faptul că marele filosof a pus la baza identificării lor categoriile gramaticale din limba greacă, susținând, în continuare, că *substanța* este nominalizată prin substantive, *cantitatea, calitatea și relația* - prin diferite tipuri de adjective, *spațiul și timpul* - prin diferite tipuri de adverbe, iar *poziția, posesia, acțiunea și pasiunea* - prin diferite tipuri de verbe. Și P. Aubenque afirmă că Aristotel a identificat doar categorii gramaticale și nu logico-filosofice, bazându-se pe propria experiență lingvală și, mai cu seamă, pe limba greacă. F. Bretano și E. Zeller³, analizând și ei concepția lui Aristotel cu privire la categorii, susțin ipoteza deducției, potrivit careia aceste categorii pot fi deduse *a priori*. E. Zeller, O. Apelt și D. Ross⁴ consideră că Platon l-ar fi influențat pe Aristotel în identificarea categoriilor sus-numite și că acesta ar fi dezvoltat ideea de categorie a acțiunii prin identificarea chiar a unor itemi de predicăție. D. Bădărău dă o interpretare proprie categoriilor aristoteliene, analizându-le în baza principiului dialectic (și, mai cu seamă, a legăturii lor dialectice) și grupându-le, respectiv, în patru cupluri, numite de cercetător *diade*: diada 1: *calitatea - cantitatea*, diada 2: *spațiul - timpul*, diada 3: *acțiunea - pasiunea* și diada 4: *categoriile „refractare” sau categoriile-„anomalie”: substanța, relația, poziția și posesia*⁵. În filosofia lui Im. Kant⁶ și G. Hegel, aceste categorii fundamentale cunosc o

altă interpretare, în care acțiunea, drept categorie centrală, e pusă în corelație cu cunoașterea. Astfel, în conceptualizarea *acțiunii*, Im. Kant pornește de la subiect, iar G. Hegel - de la lumea reală, în care se află subiectul dat. Ideea absolută, despre care pomenește G. Hegel, are nevoie de mișcare (*adică de acțiune* - V. M., A. C.) pentru a deveni istorie a umanității.

Și pentru Aristotel⁷, acțiunea, *adică nașterea, pieirea, creșterea, micșorarea, prefacerea și schimbarea de loc*, implică ideea de mișcare (*kineseis*). Mai mult ca atât, mișcarea, în viziunea savantului, e contrară chiar *locului*, iar orice formă de materie primară este înzestrată cu mișcare. Mișcarea nu este analizată de către Aristotel ca ceva individual; ea e considerată de el cheia oricărei deveniri, în sensul că mișcarea e în substanță (de exemplu, în nașterea cuiva, apoi în pieirea acestui cuiva), în cele derivate din substanță (de exemplu, în calitatea unui obiect) sau în lucrurile ce au referire la substanță (de exemplu, în deplasarea unui obiect). *Adică mișcarea* (explicită sau implică, directă sau indirectă etc.) sau diferite etape ale ei (începutul, continuarea sau sfârșitul mișcării), iar prin ea și acțiunea, sunt nominalizate nu doar prin verbe⁹ (la infinitiv - *passer, traverser, commencer, finir* etc.) și formele temporale ale acestora (*je lis, je mange, j'ai lu, j'ai mangé, j'avais refait, vous aviez copié* etc.), dar și prin nume (numite *nume de acțiune* - *déplacement, commencement, voyage, perçage* etc.), adjective (provenite de la participiile trecute ale verbelor corespunzătoare - *les livres lus, les maisons construites*) etc.

Dezvoltând ideea despre acțiune și mișcare în lucrările sale „Metafizica” și „De Anima”, Aristotel ajunge să distingă acțiunile finisate (*energiiai*, *adică acțiunile perfective*) de cele nefinisate (*adică cele imperfective*) și acțiunea de stare, fapt ce a permis ulterior altor savanți să identifice categoria aspectului, apoi și cea a aspectualității⁸ ca unele distincte de categoria timpului și de cea a temporalității. Astfel, John Lyons¹⁰ delimitează, în acord cu multe dintre afirmațiile lui Aristotel cu privire la acțiunile finisate și nefinisate, aspectele perfectiv (care, în viziunea savantului, este unul marcat), imperfectiv (aspectul nemarcat) și aoristic. Dânsul face referință la aceste aspecte, exemplificând, în primul rând, prin unități verbale din limbile rusă (în care perfectivul (*совершенный вид*) este opus imperfectivului (*несовершенный вид*)) și greacă (care cunoaște aspectul aoristic, opus atât perfectivului, cât și imperfectivului).

După cum o demonstrează faptele din diferite limbi, aspectul nu e o categorie deictică, ca cea a timpului - *acum* sau *atunci*.

Cu referire la limba franceză, mulți¹¹ cercetători (de exemplu A. Stepanova¹²) delimitează aspectul (la A. Stepanova, cel gramatical) de *mode d'action*. Ultimul își găsește exprimare, mai cu seamă, în numele de acțiune. Astfel, prin numele *grimpee* este denumită o ascensiune dificilă de lungă durată, *adică un mode d'action*. Pentru A. Meillet, care cercetează noțiunile date prin prisma exprimării lor în limba franceză, *mode d'action* s-ar defini, mai degrabă, prin opoziție cu categoria timpului, deoarece, în franceză, aspectul nu e o

categorie gramaticală. În accepția lui P. Imbs însă, aspectul ar fi o categorie gramaticală chiar și în franceză, dacă la baza analizei ar fi pus criteriul desfășurării interne a procesului: „...lorsqu’au lieu de la place qu’il occupe par rapport au repère temporel choisi, on considère le procès sous l’angle de son déroulement interne, on est en présence de la catégorie de l’aspect”¹³. Și pentru I. Bonnard și O. Duhatschek¹⁴, aspectul (la ei *mode d’action*) ar fi o categorie morfologică în limba franceză. În lucrarea „Grammaire du français classique et moderne”, R.L. Wagner și J. Pichon subliniază și ei că, în franceză, formele temporale simple și cele compuse sunt delimitate, mai întâi de toate, în baza semnelor aspectuale de perfectiv și imperfectiv¹⁵. Pentru Al. Jeanrenaud însă, aspectul e, mai degrabă, o categorie lexicală, chiar sintactică a limbii franceze, exprimată, respectiv, de o serie de unități lexicale sau lexico-sintactice, care preced un infinitiv și care, în accepția cercetătorului basarabean M. Ioniță, ar constitui cu cel din urmă semi-perifraze de diferită complexitate¹⁶: *être en train de dire qch*, *être en voie de refaire qch*, *être sur le point de finir qch*, *finir de lire qch*, etc¹⁷. Al. Jeanrenaud ajunge la concluzia menționată mai sus în urma analizei diferitor exemple și identificării următoarelor tipuri de aspect în limba franceză: perfectiv (*cesser de faire qch*), imperfectiv/durativ¹⁸ (*Il travaille. Je cherche. Il est en train de travailler*), momentan (*Le chien jaillit du coin de la rue*), progresiv (*Le mal va croissant*), terminativ (*Il a fini par reconnaître sa faute*), iterativ (*Il reprend son travail. Il visitait les musées*), intensiv (*Il criait/hurlait de douleur*). A. Klum¹⁹ propune o terminologie aparte pentru desemnarea tipurilor de aspect în limba franceză. Astfel, cercetătorul descrie aspectele *incoativ* (identificat în baza decupării procesului în trei faze: cea inițială, cea intermediară și cea finală), *punctual/momentan* (în fr. *ponctuel*, aspectul proceselor foarte scurte sau chiar momentane), *perfectiv/terminativ/realizat* (aspectul proceselor finisate)²⁰, *durativ/imperfectiv* (cel al proceselor prelungite, care nu semnaleză un rezultat), *iterativ* (cel al procesului repetat), *multiplicativ* (cel al procesului format din mai multe acte care se condiționează reciproc, dar sunt concepute ca un tot întreg)²¹.

Din părerile expuse mai sus, ar reieși că, în limba franceză, ar trebui să identificăm o tipologie a aspectului, acesta din urmă fiind atât o categorie gramaticală, cât și una lexicală sau lexico-sintactică.

Aspectul (sau *mode d’action*) drept categorie complexă a limbii franceze este descris de cercetătorul rus V. Gak²². Astfel, savantul definește categoria în cauză atât drept una *lexicală* (în baza (a) infinitivului verbelor, care transpune sau un *mode d’action* distributiv (*distribuer, dispenser, répartir, se succéder, se suivre* etc.), sau unul intensiv (*dévoorer, forcer, bondir* etc.), sau unul atenuativ (*murmurer, bégayer, chuchoter* etc.); (b) afixelor (de exemplu, a prefixelor *entre-, sous-, e-, en, ra-, ré-, sur-* (care, luate aparte, exprimă sau un *mode d’action* atenuativ (în verbele *entrouvrir, sous-exposer* etc.), sau unul intensiv (în verbele *ramasser, ramoullir, surcharger* etc.)) sau a sifixelor *-oter* și *-iller* (care, luate aparte, exprimă un *mode d’action* atenuativ sacadat în verbele

picoter, sautiller etc.)); cât și morfologică (în baza formelor temporale ale verbelor franceze, care exprimă diferite tipuri de aspect, dar, în primul rând, cele *perfective* (adică *terminative*, exprimate de formele temporale compuse: perfectul compus, mai mult ca perfectul etc.) și *imperfective* (adică *cursive*, exprimate de formele temporale simple: prezentul, imperfectul etc.)²³), și sintactică (în baza complinirilor verbelor limbii franceze și creării diferitelor perifraze, de tipul *commencer à faire qqch, se mettre à faire qqch* etc.).

Reiese că, pentru V. Gak, verbul este unica parte de vorbire a limbii franceze care transpune semele aspectuale. Credem că acest fel de a vedea lucrurile în limba dată este motivat de limba rusă – limba maternă a savantului în cauză -, în care aspectul este descris drept categorie exprimată integral de verb. După cum o demonstrează însă exemplele aduse mai sus, semele aspectuale pot fi transpuse și de alte părți de vorbire ale limbii franceze - numele²⁴, adjectivele sau chiar de morfeme lexicale de tipul prefixelor și sufixelor. Pentru a introduce o claritate oarecare în prezentarea fenomenelor în cauză, preluăm termenul de *aspect*, afirmând că acesta este o categorie morfologică și lexico-sintactică, exprimată prin verbe sau prin perifraze verbale de diferită complexitate, iar *aspectualitatea* este o categorie semantico-funcțională, exprimată, respectiv, și de alte părți de vorbire.

Concluzii

Una dintre caracteristicile de bază ale acțiunii și procesului sunt aspectul și aspectualitatea. În franceză, categoriile în cauză au valori de durativitate, perfectiv, multiplicativ etc. Categoria aspectului, categorie lexico-sintactică și morfologică, este exprimată prin verbe, iar cea a aspectualității - prin alte părți de vorbire.

Note

¹Drehe.

²Trendelenburg, 1898, p. 4-27.

³*apud* Ross, 1998, p. 31-62.

⁴*apud* Bădărău, 1979, p. 13-18.

⁵Bădărău, 1979, p. 13.

⁶Kant, 1994, p. 113.

⁷Aristotel, 1994, p. 59.

⁸Kenny, 1963, p. 173-176.

⁹Cu atât mai mult cu cât, în ultimul timp, savanții identifică diferite verbe: de acțiune (*a zidi, a coace (pâine), faire, refaire, construire, to make, to built* etc.), de stare (*a simți, sentir, to feel*), de trecere de la o stare la alta (*a se bucura, se réjouir* etc.).

¹⁰Lyons, 1995, p. 353-354.

¹¹Unii lingviști nu recunosc aspectul drept categorie distinctă de cea a timpului (vezi, în acest sens, Tesnière, 1966; Damourette et Pichon, 1970 etc.).

¹²Stepanova, 1986, p. 112.

¹³Imbs, 1960, p. 15.

¹⁴*apud* Ambrosimova, 1987.

¹⁵Wagner *et alii*, 1962, p. 225.

¹⁶Ioniță, 1989, p. 34.

¹⁷Jeanrenaud, 1996, p. 119.

¹⁸Cu referire la aspectele perfectiv și imperfectiv sau durativ, cercetătorii susțin că primul este unul terminativ, exprimat, în franceză, atât morfologic (prin formele verbale compuse), cât și lexical (prin verbe de tipul *sortir, trouver, terminer, tomber*), iar al doilea, exprimat și el atât morfologic (prin formele verbale simple), cât și lexical (prin verbe de tipul *respecter, regarder, méditer*) transpune derularea unui proces fără a indica o limită temporală. După cum ne atenționează E. Referovskaia [vezi Peферовская, 1984, c. 91-96], limita în cauză ar putea fi indicată de contextul comunicării și nu de un sem aspectual oarecare, iar semele perfective și cele imperfective ar fi în apozitie gramaticală unul cu altul. Pentru O. Duchacek însă, între semele perfective și cele imperfective nu ar exista nici o apozitie de natură gramaticală, deoarece, în realitate, ar trebui de identificat trei tipuri de seme aspectuale: cele perfective, cele imperfective și cele perfectivo-imperfective, ultimele fiind înregistrate în verbe de tipul *proposer, recevoir, voir, prouver* [apud Peферовская, 1984, c. 91-96].

¹⁹apud Ambrosimova, 1987, p. 132-134.

²⁰În acest sens, Z. Vendler [apud Dowty, 1979, p. 30-98] delimitează verbele statice (*savoir, croire* etc.) de cele ce transpun activități cu țel (*trouver, formuler, obtenir* etc.) sau fără țel (*admirer*), iar A. Kenny identifică chiar aspectul reușitei care ar fi prezent, după el, în verbele *trouver, cuire, résoudre* etc. [apud Corre, 2009, p. 37].

²¹Cu referire la problema aspectului, E. Corre face distincție între două noțiuni importante: procesul și tranziția la altă acțiune. Din perspectiva acestei diferențieri, cercetătorul identifică aspectele *culminated/non-culminated* și *cumulative/quantised* [Corre, 2009, p. 37].

²²apud Васильева *et alii*, 1991, c. 65-66.

²³Pitcova, apud Васильева *et alii*, 1991, c. p. 66.

²⁴Cu referire la nume, Ch. Bally atestază că, în limba franceză, el este o parte de vorbire mai importantă decât în germană, deoarece în franceză el este unitatea de bază care transpune valori aspectuale [Bally, 1965, p. 346-354]. Din păcate, afirmația marelui savant nu a fost acceptată de alți lingviști preocupați de limba franceză și, ca urmare, numele a fost exclus de majoritatea cercetătorilor din șirul părților de vorbire ce transpun valori aspectuale.

Referințe bibliografice

AMBROSIMOVA, T.A. *Théorie de grammaire française*. Moscou: Prosveshenie, 1987 [=Ambrosimova, 1987].

ARISTOTEL. *Categorii* (traducere de C.Noica). București: Humanitas, 1994 [=Aristotel, 1994].

BALLY, Ch. *Linguistique générale et linguistique française*. Berne, 1965. P. 354-440 [=Bally, 1965].

BĂDĂRĂU, D. *Categoriile lui Aristotel // Scrieri alese*. Vol. 1. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979 [=Bădărău, 1979].

CORRE, E. *De l'aspect sémantique à la structure de l'événement*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2009 [=Corre, 2009].

DOWTY, D. *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: Reidel Publishing Company, 1979 [=Dowty, 1979].

DREHE, I. *Despre generarea categoriilor aristotelice și câteva considerații cu privire la posibilitatea ipotezei dialectice* // http://www.schole.ro/files/schole_1_2010/schole_1_2010_art2.pdf [=Drehe].

JEANRENAUD, A. *Langue française contemporaine*. Iași: Polirom, 1996 [=Jeanrenaud, 1996].

IMBS, P. *L'emploi des temps verbaux en français moderne*. Paris, 1960 [=Imbs, 1960].

IONIȚĂ, M. *Le verbe français*. Chișinău: Lumina, 1989 [=Ioniță, 1989].

KANT, I. *Critica rațiunii pure* (traducere de Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc). Ediția a III-a. București: IRI, 1994 [=Kant, 1994].

KENNY, A. *Action, Emotion, Will*. Routledge and Kegan Paul, 1963 [=Kenny, 1963].

LYONS, J. *Întroducere în lingvistica teoretică*. București: Editura Științifică, 1995 [=Lyons, 1995].

MITTERAND, H. *Les mots français*. Paris: Presses Universitaires de France, 1996 [=Mitterand, 1996].

QUIRK, R. A. *University Grammar of English*. England: Essex, 1993 [=Quirk, 1993].

ROSS, D. *Aristotel* (traducere de Ioan-Lucian Muntean). București: Humanitas, 1998 [=Ross, 1998].

STEPANOVA, A.N. *Cours d'initiation à la grammaire théorique*. Moscva: Visshaia Scola, 1986 [=Stepanova, 1986].

TRENDELENBURG, A. *Elementa Logices Aristoteleae*. Oxford, 1898 [=Trendelenburg, 1898].

WAGNER, R.L., PICHON, J. *Grammaire du français classique et moderne*. Hachette, 1962 [=Wagner et alii, 1962].

ВАСИЛЬЕВА, Н., ПИЦКОВА, Л. *Теоретическая грамматика*. Москва: Высшая школа, 1991 [=Васильева et alii, 1991].

РЕФЕРОВСКАЯ, Е.А. *Аспектуальные значения глагола // Теория грамматического значения и аспектологические исследования*. Ленинград, 1984 [=Реферовская, 1984].